

Bogusława Drelich-Skulska

SYSTEMY SPOŁECZNO-GOSPODARCZE NOWYCH KRAJÓW PRZEMYSŁOWYCH¹ AZJI WSCHODNIEJ W GLOBALNEJ GOSPODARCE

1. Wstęp

Globalizacja, integracja regionalna, otwarcie i transformacja systemów gospodarczych zmieniły perspektywę i sposób prowadzenia badań, a także spowodowały przeniesienie punktu ciężkości na analizę czynników determinujących rozwój społeczno-gospodarczy kraju w warunkach globalnej konkurencji. Jak pisze J.W. Bossak, nowy paradygmat rozwoju podkreśla²:

- rolę informacji, wiedzy i praw własności intelektualnej w obrocie międzynarodowym,
- rolę wolności ekonomicznej i instytucji, w tym norm społecznych,
- rolę otwartości systemów, przedsiębiorczości, innowacyjności, konkurencyjności krajów,
- rolę globalnej konkurencji.

Niniejszy artykuł jest próbą spojrzenia na problematykę systemów społeczno-gospodarczych, które ukształtowały się w Nowych Krajach Przemysłowych (NKP) Azji Wschodniej, oraz zmian, jakie w nich zachodzą pod wpływem procesów globalizacji.

2. Dygresje na temat współczesnych systemów gospodarczych

2.1. Istota i elementy systemu gospodarczego

Współcześnie do opisu zmian zachodzących w poszczególnych krajach bardzo przydatne jest pojęcie „system”, który można rozumieć jako wyróżniającą się z otoczenia całość o określonej strukturze powiązań informacyjnych, zasobowych i ener-

¹ Nowe Kraje Przemysłowe (NKP) to grupa ekspansywnie rozwijających się państw, które pojawiły się w Azji Wschodniej w drugiej połowie lat sześćdziesiątych XX wieku. Obecnie wyróżnia się dwie grupy tych krajów: NKP pierwszej generacji – Korea Południowa, Tajwan, Hongkong i Singapur, a także NKP drugiej generacji – Malezja, Tajlandia, Filipiny, Indonezja i Wietnam.

² J.W. Bossak, *Instytucje, rynki i konkurencja we współczesnym świecie*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2008, s. 11-12.

getycznych, celach oraz zdolności do zachowania równowagi i rozwoju³. Strukturę systemu wyznaczają: elementy, sprzężenia, relacje i całościowość. System jest całością, która składa się z oddziałujących na siebie części. Jest on w pełni zintegrowany, jeżeli zmiana jednego elementu powoduje zmianę wszystkich pozostałych elementów z osobna, a więc także zmianę systemu jako całości⁴. Kiedy odnieść znaczenie pojęcia system do relacji gospodarczych w ramach danego kraju i pomiędzy państwami, ów system jest tworzony przez społeczeństwo i jest on zespołem organizacji, gospodarstw domowych oraz jednostek ludzkich działających (gospodarujących) według określonych zasad, bodźców, nakazów i zakazów, w dziedzinie produkcji, podziału, wymiany i konsumpcji dóbr i usług⁵. Jest to więc system gospodarczy.

Według J.W. Bossaka w skład systemu gospodarczego wchodzi następujące elementy:

- podmioty i struktury organizacyjne systemu instytucjonalno-regulacyjnego, ale przede wszystkim podmioty prowadzące w ramach tych regulacji działalność gospodarczą,
- normy społeczne i ogólny porządek prawny tworzące reguły gospodarowania,
- mechanizmy współdziałania i konkurowania podmiotów gospodarujących.

Mamy więc zgromadzone w ramach systemu gospodarczego aktywne podmioty, wzajemne relacje między nimi, przyjęte normy, zasady postępowania i mechanizmy regulacyjne. Aby poznać te ostatnie, czyli układ instytucjonalno-regulacyjny, który jest częścią całego systemu gospodarczego, trzeba przeanalizować rolę instytucji w tym systemie.

Po pierwsze, instytucje można rozumieć jako wzorce zachowań, normy kulturowe i wartości, które zostały przyjęte przez jednostki działające w danym systemie. Istotne jest tu rozróżnienie dokonane przez D.C. Northa, który wyodrębnił konwencje i zwyczajowe normy zachowań występujące w interakcjach między jednostkami i określił je mianem instytucji nieformalnych. Poza nimi wskazał też występowanie formalnych instytucji pod postacią prawnych i konstytucyjnych norm ustanowionych przez organy tworzące prawo. Dodatkowo zauważył problem niespójności norm prawnych i zwyczajowych, które mogą być sprzeczne z wypracowanymi zachowaniami grup społecznych i postanowieniami prawa⁶. Normy, zarówno prawne jak i zwyczajowe, oddziałują na zachowania jednostek gospodarujących, określają dopuszczalne granice postępowania i tym samym budują porządek społeczny i gospodarczy. Po drugie, instytucją jest także organizacja publiczna czy prywatna działająca na rzecz grupy społecznej. Są to zarówno państwowe organizacje publiczne, jak i prywatne przedsiębiorstwa, fundacje i stowarzyszenia. Celem ich jest zapew-

³ J.W. Bossak, *Systemy gospodarcze a globalna konkurencja*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2006, s.14

⁴ S. Swadźba (red.), *Systemy gospodarcze krajów UE, AE*, Katowice 1998, s. 19-20, 22.

⁵ T. Kowalik, *Systemy gospodarcze. Efekty i defekty zmian ustrojowych*, Warszawa 2005, s.15.

⁶ B. Polaszkiwicz, J. Boehlke (red.), *Ład instytucjonalny w gospodarce*, UMK, Toruń 2005, s. 82-83.

nienie bezpieczeństwa, egzekwowanie prawa, regulacja życia społecznego i politycznego, a w kwestiach gospodarczych – ochrona prawa własności i wolności gospodarowania oraz wspieranie rozwoju gospodarczego. Trzecie znaczenie instytucji określa mechanizm regulacji współpracy gospodarczej podmiotów. Jest to więc system regulacji rynków towarów, kapitału, usług, nieruchomości czy rynku pracy. Poziom skomplikowania tego mechanizmu (w tym poziom regulacji państwowej na rynkach) decyduje nieraz o wynikach całego systemu gospodarczego, a już na pewno wpływa na bieżące decyzje podmiotów gospodarujących. Podsumowując, to właśnie instytucje (porządek prawny, normy zachowań, zasady podziału dochodu narodowego, organizacje publiczne i prywatne oraz mechanizmy regulujące działalność gospodarczą) budują system instytucjonalno-regulacyjny gospodarki.

2.2. Czynniki warunkujące działanie systemu społeczno-gospodarczego

Czynniki społeczne

Same regulacje i rozwiązania instytucjonalne nie decydują wyłącznie i bezpośrednio o postaci systemu gospodarczego, nie mówiąc już o ich wpływie na wyniki gospodarek poszczególnych państw. „Ekonomia jest tak zaabsorbowana liczeniem [...], że traci z oczu jeden ze składników, niemal niewymierny, który jednak umożliwia wszelkie działania gospodarcze: stosunki między ludźmi”, jak piszą Ch. Hampden-Turner i A. Trompenaars⁷. Sytuacja rynkowa w znacznym stopniu kształtowana jest przez czynniki społeczne i polityczne. Społeczeństwo, a więc kapitał ludzki i takie jego cechy, jak: wiedza, wykształcenie, doświadczenie, otwartość, innowacyjność, przedsiębiorczość, mają istotny wpływ na równowagę i sprawność systemu gospodarczego⁸. Kluczowe są wybory dokonywane przez podmioty gospodarujące. Zależą one m.in. od psychospołecznych predyspozycji ludzi oraz od hierarchii odczuwanych przez nich potrzeb wyższego rzędu (potrzeby podstawowe są w znacznej mierze podobne). Potrzeby te są tak zróżnicowane, jak zróżnicowane są wiek, płeć, dochód, status społeczny, rodowód kulturowy i otoczenie danej jednostki. Religia, tradycja, rodzina czy otoczenie budują świadomość społeczną, osobowość i określają system wartości ludzi. Zachowanie ludzi i grup określa natomiast zgoda co do norm – tych podstawowych, dotyczących tego, co dobre, a co złe, tworzących system wartości, oraz szczegółowych sposobów działania w danych okolicznościach. Aby poznać społeczeństwo, trzeba wprawdzie osiąść wiedzę o wartościach, jakie ono wyznaje⁹. Okazuje się, że poszczególne społeczeństwa mogą wykazywać wyraźnie odmienne postawy wobec takich kategorii, jak: praca, dyscyplina, oszczędzanie, ryzyko, bezpieczeństwo, prestiż, praca zespołowa czy dobra materialne. Podobnie będzie wobec wartości typu wolność, pokój, sprawiedliwość czy patriotyzm.

⁷ Ch. Hampden-Turner, A. Trompenaars, *Siedem kultur kapitalizmu*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003, s.13-14.

⁸ J.W. Bossak, *Systemy ...*, s. 51-52.

⁹ T. Kowalak, *Problemy społeczne Stanów Zjednoczonych*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych i Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Warszawa 1996, s. 18.

Oczywiście osobiste motywacje i dyspozycje będą zależały także od roli, jaką jednostka pełni w konkretnym społeczeństwie, czy jest np. właścicielem kapitału, inwestorem czy też pracownikiem najemnym albo pracodawcą. Jednak dla funkcjonowania systemu gospodarczego i dla dokonywania ewentualnych porównań ważniejsze jest to, jakie potrzeby i jaki poziom motywacji najlepiej określają całość danego społeczeństwa, a tym samym – jakie są podstawy dokonywania wyborów przez podmioty zaangażowane w gospodarkę regionu. Każda kultura ma swoją strukturę przekonań, która niczym niewidzialna ręka rządzi aktywnością gospodarczą¹⁰. Najpełniej związek sfery ekonomii z kulturą społeczeństwa wyraża się w przekonaniu, że „preferencje czy też wartości kulturowe to trwała podstawa tożsamości narodowej oraz źródło ekonomicznej potęgi i słabości”¹¹.

Widać więc, że poza układem regulacyjno-instytucjonalnym również czynniki psychospołeczne mogą decydować o dynamice i sprawności systemu gospodarczego. Zbytnie przecenianie wpływu jednej z grup czynników kosztem innej jest błędem. Jakkolwiek predyspozycje psychospołeczne ludzi mogą decydować o powodzeniu danego społeczeństwa, ten sam zespół cech jednostek może w połączeniu z pewnymi regulacjami i normami prawnymi wywołać całkiem odmienny efekt – w postaci niezadowolających wyników podmiotów gospodarujących w ramach danego systemu. Uprawnione wydaje się stwierdzenie J.W. Bossaka, że „dynamika gospodarcza jest w znacznym stopniu efektem interakcji czynników socjoekonomicznych i instytucjonalnych”¹².

Czynniki polityczne

Wpływ czynników politycznych na funkcjonowanie systemów gospodarczych można rozpatrywać w kilku płaszczyznach. W niniejszym artykule wyodrębnione zostały trzy najbardziej widoczne, jak się wydaje, z nich:

- 1) istnienie określonych zasad ustrojowych i systemu rządów oraz wynikająca z tego rola państwa w gospodarce,
- 2) polityka aktualnych władz, wyznaczanie priorytetowych zadań dla rozwoju gospodarczego i społecznego, wybieranie preferowanych przez władze rozwiązań,
- 3) polityczna presja ze strony państw sojusznicznych czy wrogich, globalny wymiar politycznych zależności i ich wpływ na decyzje strategiczne władz państwowych.

Zasady ustrojowe wyznaczają zakres wolności jednostki w społeczeństwie, określają przysługujące jej prawa oraz stopień wolności gospodarczej. W systemie demokratycznym wszystkie te elementy są zdecydowanie bardziej preferencyjne w stosunku do obywatela. W systemach niedemokratycznych zakres wolności i praw może być zróżnicowany (dla porównania: Chiny, Iran, Korea Północna), lecz z reguły jest on bardziej ograniczony od demokratycznego. Demokracja to w istocie „okreś-

¹⁰ Ch. Hampden-Turner, A. Trompenaars, wyd. cyt., s. 12.

¹¹ Tamże.

¹² J.W. Bossak, *Systemy ...*, s. 32.

lony system wartości, w którym jednostka i jej wolność są wartościami nadrzędnymi, oraz mechanizm wyboru i zmiany władzy przez ogół obywateli¹³. W demokracji prawa i obowiązki obywateli, a także funkcjonowanie organów państwowych i ich wzajemne zależności reguluje konstytucja. Wykształciły się jednak różne konstytucyjne systemy rządów i w każdym z nich system gospodarczy z niejednakową siłą może być kształtowany przez decyzje polityczne. Niestabilność układów partyjnych czy koalicji może tu powodować następujące po sobie sprzeczne zmiany w polityce gospodarczej. Z drugiej jednak strony taki system rządów wymusza stworzenie konsensu w szerszych kręgach.

Sam fakt istnienia systemu demokratycznego daje już możliwość wyboru formy systemu gospodarczego. Decyzje o roli państwa w gospodarce mogą być podejmowane za pomocą demokratycznych mechanizmów, niezależnie od tego, czy będą dotyczyły jej ograniczenia, czy zwiększenia. Większa wolność gospodarcza pobudza rozwój wolnego rynku i innowacji, daje jednostkom i przedsiębiorstwom większe pole manewru i skłania do twórczej aktywności. Dla celów społecznych siła wolnego rynku musi być w pewnym stopniu regulowana przez państwo. To, czy dany ustrój jest demokratyczny, jest zupełnie inną kwestią niż to, na ile państwo o tym ustroju ingeruje w system gospodarczy. W dalszej części artykułu zostaną ukazane charakterystyczne cechy funkcjonowania systemów gospodarczych NKP Azji Wschodniej. Opisowi tych różnic towarzyszą przykłady dotyczące swobody i wolności gospodarczej oraz zakresu ingerencji państwa w gospodarkę.

Nieco inaczej znaczenie czynników politycznych dla działania systemu ekonomicznego formułuje S.O. Kozłowski: „Osiągnięcia gospodarki zależą od celów i priorytetów ustalonych przez władze. [...] Są one często bardzo różne dla krajów o jednakowych systemach ekonomicznych, ulegają także zmianom w różnych okresach rozwojowych tej samej gospodarki¹⁴. Jest to więc drugi sposób rozumienia czynników politycznych, jako decyzji podejmowanych przez kolejne ekipy rządzące. Czynniki polityczne mają charakter woluntarystyczny – są zależne od woli polityków sprawujących władzę. Wynikają one z przyjętej koncepcji politycznej i są skutkiem dążenia do założonych celów¹⁵. Modyfikacje systemu gospodarczego następujące w wyniku podejmowania decyzji przez polityków wpływają w tym wypadku na wyniki gospodarki i powodzenie społeczeństwa. Jak twierdzi S.O. Kozłowski, „osiągnięcia gospodarki mogą być określone jako funkcja systemu ekonomicznego, polityki i warunków otoczenia¹⁶”.

Zatrzymując się na chwilę przy warunkach otoczenia, warto powiedzieć, że ich wpływ na wyniki gospodarki danego państwa (regionu) jest niebagatelny. Bliskość geograficzna krajów ASEAN umożliwiła proces ich integracji gospodarczej, ujawni-

¹³ Tamże, s. 35.

¹⁴ S.O. Kozłowski, *Systemy ekonomiczne*, UMCS, Lublin 2004, s. 20-21.

¹⁵ D.E. Staszczak, *USA–UE. Wzajemne stosunki na tle zmian systemu światowego*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 27.

¹⁶ S.O. Kozłowski, wyd. cyt., s. 21.

niając przy tym wiele korzyści z handlu wewnątrzregionalnego. A więc pozapolityczne i pozaspoleczne czynniki zewnętrzne również warunkują osiągnięcia gospodarki i mogą wpłynąć na jakość życia społeczeństw.

I wreszcie ostatnie ujęcie politycznych oddziaływań na system gospodarczy. Sieć politycznych zależności danego państwa i sygnały wysyłane przez rządy czy obywatele innych państw mogą zmusić władze do podejmowania decyzji kluczowych dla społeczeństwa¹⁷. Zatem czynniki polityczne, w rozumieniu globalnym, mogą wpływać na gospodarkę i politykę państw innych niż te, z których pochodzą. Przy tym pozytywne zmiany w skali światowej mogą być niekorzystne z punktu widzenia danych krajów i odwrotnie. Konieczność przeznaczania ponadprzeciętnych kwot na obronność zmienia strukturę wydatków budżetu, decyduje o rozwoju przemysłu, co z kolei może negatywnie oddziaływać na środowisko.

Wszystkie wskazane czynniki z różną siłą wpływają na funkcjonowanie systemu gospodarczego. Jednocześnie należy stwierdzić, iż nie jest on prostą sumą wymienionych składników, ale zależy od ich wzajemnego dopasowania i interakcji zachodzących pomiędzy społeczeństwem, jego systemem wartości, instytucjami, formą rządów państwowych i zasadami ustrojowymi oraz regulacjami państwa w gospodarce.

Globalizacja międzynarodowych stosunków ekonomicznych, przełom technologiczny, liberalizacja systemów i polityki gospodarczej oraz zakończenie zimnej wojny spowodowały, iż zwiększyła się otwartość systemów narodowych – także NKP Azji Wschodniej – oraz uległa zmianie rola współczesnego państwa. Wskazane czynniki wywołały wzrost znaczenia prywatnych podmiotów gospodarujących, konkurencji i urynkowania współpracy międzynarodowej.

3. Rola Japonii w rozwoju systemów gospodarczych wybranych krajów Azji Wschodniej

Strategie rozwoju zastosowane przez kraje Azji Południowo-Wschodniej i Azji Wschodniej – polegające na łączeniu elementów zaczerpniętych z wzorca równowagi i koordynacji¹⁸ – opierają się na aktywnej roli państwa. Kraje tego regionu od ponad dwóch dekad realizują ścieżkę gospodarczej liberalizacji poprzez deregulację, prywatyzację i reformy sektora publicznego. Prowadzone działania bez wątpienia w znacznym stopniu wpłynęły na zmianę roli i funkcji rządów – w badanym regionie

¹⁷ Przykładem takiego oddziaływania jest *gaiatsu*, czyli naciski i żądania, jakie były wywierane przez USA i innych zagranicznych partnerów handlowych na Japonię, co doprowadziło do liberalizacji jej polityki ekonomicznej w latach osiemdziesiątych XX wieku. Szerzej na ten temat: B. Drelich-Skulska, *Ewolucja zagranicznej polityki ekonomicznej Japonii u progu XXI wieku*, AE, Wrocław 2002, s.107-109.

¹⁸ Szerzej na ten temat: S. Uplawa, J. Wierzbowski, *Problemy długookresowego rozwoju Polski na tle scenariuszy rozwoju gospodarki światowej*, Raporty nr 60, Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych, Warszawa 1997, s. 31-34.

– od gospodarczej interwencji, poprzez sektor publiczny, do utworzenia systemu regulacji stymulującego prywatną działalność gospodarczą. Jak pisze E. Oziewicz¹⁹, działalność państwa, zamiast poprzez kontrolę i dyrektywy, jest nieustająco nakierowana na stworzenie takiej polityki i otoczenia instytucjonalnego, które mają ułatwić wzrost i rozwój gospodarczy. Jest ona jednak wyraźnie w tych krajach odczuwalna.

Historyczne spojrzenie na kształtowanie się systemów gospodarczych w wybranych krajach Azji Wschodniej wskazuje na istotną rolę Japonii, która od lat sześćdziesiątych XX w. jest liderem określającym wzorce i kierunki rozwoju w badanym regionie.

3.1. Ewolucja systemu gospodarczego Japonii

Japoński system gospodarczy od zakończenia II wojny światowej do końca lat siedemdziesiątych XX w. charakteryzował się aktywną rolą państwa, które kształtowało procesy rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, kreowało politykę przemysłową i upowszechniało ją w społeczeństwie. Ta aktywna postawa była możliwa dzięki silnej pozycji administracji państwowej, zajmującej elitarnie miejsce w systemie gospodarczym, wspieranej przez rządzącą partię polityczną i przedstawicieli świata biznesu²⁰. Japońska biurokracja gospodarcza, odizolowana od interwencji państwowej, realizowała politykę przemysłową, wybierała i wspierała strategiczne, przyszłościowe gałęzie przemysłu poprzez system kredytów oraz ułatwień podatkowych, równocześnie pomagała schyłkowym gałęziom przemysłu, takim jak: przemysł stoczniowy czy górnictwo węglowe, w procesach dostosowawczych. Realizowana w tym okresie polityka przemysłowa była bardzo skuteczna, ponieważ jednocześnie kładła nacisk na inne elementy.

Kolejnym elementem systemu gospodarczego Japonii, decydującym o dynamizmie rozwojowym tego kraju, był system finansowy, który został oparty i zdominowany przez banki, a nie przez rynek kapitałowy. Banki państwowe oraz prywatne banki handlowe były podstawowym źródłem finansowania ekspansji inwestycyjnej konglomeratów *keirestu*, co w powiązaniu z polityką niskiej stopy procentowej oraz kontrolą obrotu gospodarczego z zagranicą i instytucji finansowych skutkowało rozwojem całej gospodarki japońskiej. Bardzo istotnym elementem systemu finansowego Japonii był Program Inwestycyjnych Pożyczek Budżetowych (Fiscal Investment and Loan Program – FILP). Źródła pokrycia FILP obejmowały przede wszystkim pocztowe rachunki oszczędnościowe, istniejące nieprzerwanie od 1875 r., dające ich posiadaczom znaczne przywileje podatkowe oraz wolne środki z państwowych funduszy emerytalnych i nadwyżki finansowe kontrolowanych przez kapitał państwowy wyspecjalizowanych agend finansowych. Fundusze FILP, głównie za pośrednic-

¹⁹ E. Oziewicz, *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2007, s. 56.

²⁰ B. Drelich-Skulska, *Ewolucja zagranicznej...*, s. 79.

twem Japan Development Bank i Japan Export-Import Bank, przeznaczone były zwłaszcza na finansowanie inicjowanych przez państwo wielkich projektów infrastrukturalnych i badawczych oraz na finansowanie rozwoju produkcji eksportowej i handlu międzynarodowego, a także na import nowoczesnych technologii. Pozycją w wydatkach FILP, wykazującą ciągły wzrost, jest infrastruktura społeczna. Poczynając od drugiej połowy lat osiemdziesiątych, wydatki na ten cel stanowią około 70% ogólnej sumy wydatków FILP²¹. Stanowią również źródło działalności pożyczkowej rządowych instytucji finansowych. Fundusze FILP to trzeci element japońskiego systemu budżetu państwa, obok budżetu centralnego i zespołu wyspecjalizowanych rachunków, a ich wartość sięga około 50% środków budżetowych państwa.

I wreszcie jeszcze jedna bardzo ważna kwestia. Japońska polityka przemysłowa zawsze kładła ogromny nacisk na oszczędności, edukację i szkolenia. Realizacja zadań państwa w tej materii była o tyle prosta, iż społeczeństwo japońskie ukształtowane na filozoficznych i religijnych ideach społecznych konfucjanizmu i szintoizmu przestrzega konfucjańskiego systemu wartości, u którego podstaw leżą umiejętność podporządkowania się jednostek wartościom grupowym i dobru kolektywu, przestrzeganie norm i zasad społecznych, permanentne dążenie do doskonalenia się i zdobywania wiedzy oraz szacunek dla historii i kultury²².

Sukces Japonii²³ osiągnięty na arenie międzynarodowej dzięki zaprezentowanym cechom jej systemu gospodarczego oraz konsekwentnemu dążeniu do odgrywania roli lidera ekonomicznego i politycznego w Azji Wschodniej w powiązaniu z niechęcią do Zachodu przyczynił się do pójścia innych gospodarek tego regionu jej śladem.

3.2. Teoretyczne przesłanki współpracy ekonomicznej Japonii z krajami Azji Południowo-Wschodniej

Współpracę Japonii z krajami Azji Wschodniej i strukturalny dynamizm regionu można określić poprzez tzw. paradygmat rozwoju gospodarczego „lecącej gęsi”, sformułowany przez Kaname Akamatsu w latach trzydziestych XX wieku. Stworzony przez K. Akamatsu model „klucza lejących dzikich gęsi” można scharakteryzować jako ewolucyjny paradygmat następujących po sobie faz wyrównywania poziomu produkcji przemysłowej poprzez wykorzystanie uszeregowanych hierarchicznie

²¹ J. Grabowiecki, *Japonia. Powojenna dynamika i równowaga gospodarcza*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2000, s. 151-152.

²² B. Drelich-Skulska, *Ewolucja ...*, s. 55-58.

²³ System społeczno-ekonomiczny Japonii, zapewniający dynamikę i ekspansywny wzrost eksportu towarowego, a później kapitałowego, wyczerpał jednak swoje możliwości rozwojowe u progu lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Globalne wyzwania gospodarki światowej oparte na nowych wyzwaniach technologicznych oraz rozwoju ekonomicznym opartym na wiedzy spowodowały, iż system gospodarczy Japonii okazał się zbyt sztywny w stosunku do nowych wyzwań i zagrożeń. Przeprowadzane od dwóch dekad reformy okazują się niewystarczające i nieskuteczne.

obcych systemów gospodarczych. Model ten oparty jest na dynamicznym obrazie wzajemnego zaawansowania struktury i wzrostu, na poglądzie mówiącym, że światowa gospodarka przechodzi strukturalną odnowę ze względu na wzajemne relacje pomiędzy państwem przewodzącym (gęsią przewodniczką), a naśladowcą walczącym o przywództwo (gęsią podążającą za przewodnikiem)²⁴. K. Akamatsu ujął to następująco: „Nie można współcześnie dokonywać analizy wzrostu gospodarczego państw rozwijających się, pomijając wzajemne relacje zachodzące pomiędzy gospodarkami tych państw a gospodarkami państw rozwiniętych”²⁵. Dzisiaj koncepcja klucza „lejących dzikich gęsi” jest używana przez japońskich ekonomistów do określenia wzoru regionalnej współzależności ekonomicznej²⁶.

Odmianą koncepcję dotyczącą współpracy ekonomicznej między krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się proponował w swoich pracach Kiyoshi Kojima²⁷. Kluczowym zagadnieniem tej teorii jest połączenie wymiany handlowej z eksportem kapitału, a nawet częściowo z migracją siły roboczej. Z drugiej strony można to podejście określić jako próbę pogodzenia kryteriów ekonomicznych ekspansji na szczeblu makro- i mikroekonomicznym²⁸.

Koncepcja K. Kojimy nie tylko akcentuje wywóz kapitału jako jeden z istotnych elementów strategii firmy w walce o zysk i rynek – tak jak prawie wszystkie teorie związane z wywozem kapitału – lecz podejmuje zagadnienie lokalizacji branżowej inwestycji bezpośrednich²⁹. Autor wychodzi z założenia, że wywóz kapitału dotyczy nie tylko samego kapitału, ale całego szeregu elementów, jak technologia, umiejętności organizacji i zarządzania itp. Oznacza to więc przemieszczenie poza granice kraju całego pakietu – istotnych dla podjęcia nowej produkcji – elementów.

Zdaniem K. Kojimy, inwestycje bezpośrednie podjęte w branży, która ma korzystne przesłanki rozwoju z racji niskich kosztów (a przede wszystkim w świetle teorii kosztów komparatywnych), stwarzają możliwości kreacji handlu międzynarodowego, produkcja ta ma bowiem bardzo duże szanse, aby być konkurencyjną na rynkach zagranicznych. Sytuacja będzie się kształtować inaczej, gdy inwestycje zostaną ulokowane w branży, która z punktu widzenia ewolucji kosztów komparatywnych nie ma szansy na efektywną, konkurencyjną produkcję. Wówczas zamiera wy-

²⁴ T. Ozawa, *Pacific economic integration and the 'flying geese' paradigm*, [w:] A.M. Rugman, G. Boyd (eds.), *Deepening Integration in the Pacific Economies, Corporate Alliances, Contestable Markets and Free Trade*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, 1999, s. 62.

²⁵ K. Akamatsu, *A historical pattern of economic growth in developing countries*, „Developing Economies” 1962, no. 1 (preliminary issue), s.1-23.

²⁶ E. Oziewicz, *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1998, s. 159-160.

²⁷ K. Kojima, *Japan and New World Economic Order*, Charles E. Tuttle Co., Tokyo 1977.

²⁸ L. Welfle, *Nowa japońska koncepcja współpracy ekonomicznej z krajami rozwijającymi się*, Zeszyty Naukowe Wydziału Ekonomiki Transportu, Prace i Materiały Instytutu Ekonomiki Handlu Zagranicznego nr 10, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1989, s.118-119, za: J. Kotyński, *Teoria wymiany międzynarodowej a programowanie liniowe*, PWE, Warszawa 1970.

²⁹ K. Kojima, wyd. cyt., s.103-104.

miana handlowa i w coraz większym stopniu wprowadzana jest polityka protekcji wobec tych branż, które i tak nie mają szans na efektywną produkcję³⁰. W tych warunkach, zdaniem K. Kojimy, należy popierać wywóz kapitału, zgodny z kierunkami specjalizacji określonej na podstawie kosztów komparatywnych, ponieważ tylko w takiej sytuacji wywóz kapitału skutecznie może pogłębić specjalizację produkcji wyznaczoną na podstawie kosztów komparatywnych.

K. Kojima nie wyjaśnił w swojej koncepcji w sposób wyczerpujący, jaka jest procedura wyznaczania dziedzin, branż czy gałęzi, które mają w danym momencie korzystne warunki wzrostu produkcji, a w dalszej perspektywie i eksportu. Proponuje on, aby podstawowym kryterium wyboru był zysk osiągany w poszczególnych branżach. Wynika więc z tego, że inwestycje trzeba lokować tam, gdzie zysk jest najwyższy. Jest to jednak procedura właściwa tylko wówczas, gdy założenie o doskonałej konkurencji zostaje rozciągnięte nie tylko na rynek towarowy, ale również na krajowy i międzynarodowy rynek czynników produkcji. Współczesne doświadczenia w tym zakresie nie dostarczają wielu dowodów na to, aby można było uznać to założenie za spełnione w praktyce handlu międzynarodowego.

4. Systemy gospodarcze w Azji Wschodniej

4.1. Ewolucja rozwoju systemów gospodarczych Azji Wschodniej

Podjmując próbę ukazania systemów gospodarczych NKP Azji Wschodniej w ujęciu retrospektywnym, warto nadmienić, iż w ciągu ostatnich czterech dekad można wyraźnie wyodrębnić dwa etapy, dla których cezurę czasową stanowi kryzys azjatycki 1997-1998. Doświadczenia NKP w kwestii rozwoju były szeroko analizowane w literaturze światowej, a jednym z ważniejszych opracowań jest raport *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*³¹ opublikowany w 1993 r. przez Bank Światowy. Dziesięć krajów członkowskich ASEAN wraz z trzema północno-wschodnimi gospodarkami regionu – Chinami, Japonią oraz Koreą Południową – znane pod wspólną nazwą ASEAN+3 – współpracowały na rzecz regionalnego porozumienia w kooperacji finansowej oraz koordynacji instrumentów politycznych w celu osiągnięcia wyższego stadium integracji gospodarczej w regionie. Kryzys azjatycki z lat 1997-1998 oraz towarzyszące mu postawy antyintegracyjne rozbudziły na nowo dyskusję dotyczącą doświadczeń oraz prognoz rozwoju gospodarczego regionu Azji Wschodniej wśród ekonomistów i polityków.

W celu identyfikacji systemów społeczno-gospodarczych (wschodnioazjatyckich modeli rozwoju) krajów Azji Wschodniej dokonano ich podziału na pięć grup, wedle drabiny przewag komparatywnych, wspartej na różnicach w zasobach czynników produkcji:

³⁰ L. Welfle, wyd. cyt., s.119-120.

³¹ *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, World Bank 1993, Oxford University Press, New York 1993.

1. Japonia, która jest ekonomiczną potęgą Azji Wschodniej, a jednocześnie najbardziej zaawansowanym krajem z przewagą komparatywną w przemyśle wysokich technologii. Japoński model rozwoju omówiony w pierwszej części artykułu można zidentyfikować jako wschodnioazjatycki model rozwoju pierwszej generacji.

2. Nowe Kraje Przemysłowe (NKP) pierwszej generacji, tzn. Korea Południowa, Tajwan, Singapur i Hongkong. Kreowany przez te kraje sposób rozwoju gospodarczego jest określany w literaturze jako wschodnioazjatycki model rozwoju drugiej generacji.

3. Nowe Kraje Przemysłowe (NKP) drugiej generacji, czyli grupa gospodarek ASEAN reprezentująca średni poziom rozwoju, tj. Indonezja, Filipiny, Tajlandia, Malezja, a w XXI w. zaczęto w analizach zaliczać do tej grupy również Wietnam. Można przyjąć, iż jest to wschodnioazjatycki model rozwoju trzeciej generacji.

4. Czwartą grupę stanowią rozwijające się kraje wschodnioazjatyckie, tj. Birma, Kambodża i Laos. Najslabiej rozwinięte gospodarki regionu, pozostające przez wiele lat w letargu, deklarują zainteresowanie wejściem na ścieżkę rozwoju wzorem proekspansyjnej strategii rozwoju NKP. Pomimo iż posiadają one potencjał niezbędny do dynamicznego wzrostu i industrializacji, ich doświadczenia w dziedzinie wzrostu są bardzo skromne³².

5. Chiny nie przystają do żadnej ze wskazanych wyżej grup, tworząc niejako odrębną kategorię. Bazując na przemyśle, utrwalają relacje konkurencyjne bądź komplementarne z sąsiadami regionalnymi. Yung Chul Park³³ określa ten model jako model czwartej generacji.

W pierwszych trzech grupach jest realizowana polityka prorozwojowa państwa wyposażonego w silny rząd, co daje szansę na wytyczanie długookresowych celów rozwojowych oraz ukształtowanie instrumentów politycznych niezbędnych do ich osiągnięcia. Wiele wschodnioazjatyckich gospodarek, z których część reprezentowała system autorytarny, kwalifikuje się do kategorii silnego państwa. Zdolność wytyczania dalekosiężnych celów polityki prorozwojowej jest wynikiem umiejętności utrzymania określonego stopnia niezależności od podmiotów sektora prywatnego oraz możliwości i zakresu kontroli sfery politycznej. Rządy w Japonii, Republice Korei i na Tajwanie posiadały takie zdolności, choć niejasne pozostaje, dlaczego i jak osiągnęły stadium silnych rządów. Generalnie, historia, kultura, tradycja, tak jak ma to miejsce w systemie chińskim, oraz układ zależności uznawane są za podstawowe czynniki ukształtowania silnych i efektywnych rządów w regionie.

Model japoński był naśladowany przez wiele krajów wschodnioazjatyckich, tj. Hongkong, Tajwan, Singapur czy Koreę Południową, począwszy od lat sześćdziesiątych, współtworząc tzw. wschodnioazjatycki cud gospodarczy. Jednocześnie należy jednak zauważyć, iż każdy z wymienionych krajów starał się w swoim rozwoju

³² Ze względu na stosunkowo skromne doświadczenia tej grupy krajów w dziedzinie wzrostu nie będą one przedmiotem analizy niniejszego artykułu.

³³ Yung Chul Park, *Economic Liberalization and Integration in East Asia. A Post-Crisis Paradigm*, Seoul National University 2005, s. 9.

uwzględniać warunki lokalne i czynniki zewnętrzne. Część aspektów zawartych w strategii rozwoju owych gospodarek, opisanych w kolejnej części artykułu, można zaklasyfikować do wschodnioazjatyckiego paradygmatu rozwoju.

Na początku lat osiemdziesiątych kilka gospodarek Azji Wschodniej z powodzeniem implementowało w praktyce model rozwoju drugiej generacji. Ich doświadczenie w rozwoju dało początek modelowi trzeciej generacji. W porównaniu z modelem drugiej generacji wyróżniał się on tym, iż gospodarki regionu południowo-wschodniego polegały w dużo większym stopniu na BIZ jako źródle kapitału i technologii, wyspecjalizowały się w eksporcie zasobochłonnym, nie implementowały wzorców zarządzania państwowego, tworząc względnie swobodne ramy polityki przemysłowej.

Ewolucja trzech generacji modeli rozwoju Azji Wschodniej nawiązywała do wzorca rozwoju zawartego w teorii cyklu życia produktu Vernona, odnosząc go do industrializacji realizowanej w różnych krajach na różnych poziomach rozwoju w regionie. Zgodnie z tą teorią, Japonia jest krajem innowatorem, tworzącym nowe produkty i eksportującym je, gdy podaż przekroczy poziom popytu krajowego. Wraz z dyfuzją innowacji i rozproszeniem przestrzennym procesu produkcyjnego, kolejne kraje, dotychczas importujące towar, zaczynają same go wytwarzać na potrzeby rynku rodzimego. W Azji Wschodniej gospodarki NKP są bezpośrednimi naśladowcami Japonii³⁴.

4.2. Chiny czyli wschodnioazjatycki model czwartej generacji

Podczas gdy część krajów Azji Wschodniej podążała śladami doświadczeń rozwojowych NKP, Chiny rozpoczęły reformy gospodarcze na własną rękę. Przejawiało się to w porzuceniu strategii polegania na własnych siłach i otwierania gospodarki na świat zewnętrzny. Otwarcie to następowało stopniowo już od końca lat siedemdziesiątych. Spektakularne sukcesy Chin w dziedzinie industrializacji i w podnoszeniu standardów życia, określane mianem chińskiego cudu, można zaklasyfikować jako wschodnioazjatycki model rozwoju czwartej generacji.

Podobnie jak inne gospodarki wschodnioazjatyckie, Chiny z powodzeniem wdrożyły proeksportową strategię rozwoju, bazując głównie na firmach zagranicznych, odpowiedzialnych za blisko 40% eksportu tego kraju. Bardzo znacznie wzrósł także udział tego kraju w handlu światowym, z 1% w 1979 do ponad 8% w 2005 roku³⁵. Największymi partnerami handlowymi Chin są kraje Azji na czele z Japonią. Ich udział wynosi w chińskim eksporcie 50%, a w imporcie 60%, a na kolejnych miejscach plasuje się Unia Europejska i Stany Zjednoczone. Na podkreślenie zasługują zmiany w strukturze towarowej chińskiego eksportu. O ile w 1990 r. surowce i produkty rolne równały się jednej trzeciej wartości globalnego eksportu Chin, o tyle

³⁴ Tamże, s.10-13.

³⁵ *Gospodarka Chin i jej wpływ na koniunkturę światową*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa 2005, s. 8.

w roku 2002 ich udział spadł do 10%. Jednocześnie bardzo znacznie wzrósł eksport maszyn i środków transportu – z 6 mld USD w 1990 do 127 mld USD w 2002 r., podczas gdy cały eksport zwiększył się w tym okresie z 62 mld USD do 326 mld USD, a w 2004 r. wartość tego eksportu wyniosła prawie 600 mld USD³⁶. W odróżnieniu od innych gospodarek regionu popyt na surowce oraz inne półprodukty i dobra finalne rośnie niemal tak szybko jak eksport. Jeżeli Chiny będą w stanie utrzymać obecne tempo wzrostu, pozostaną motorem rozwoju regionu, redukując uzależnienie regionu od rynku amerykańskiego.

Chiny importują surowce, dobra kapitałowe, części i komponenty z Japonii, Korei oraz innych krajów azjatyckich na potrzeby produkcji szerokiego pakietu towarów eksportowanych na rynek amerykański i europejski. Chiny, USA oraz inne kraje regionu Azji Wschodniej wykształciły triadę relacji handlowych, w której Chiny stanowią gigantyczną montownię dla wschodnioazjatyckiego eksportu, USA – rynek finalny, Japonia zaś i inne kraje regionu – dostawców kapitału, technologii i surowców. Jeśli Chiny utrzymają jeszcze przez pewien okres obecne tempo wzrostu, powyższa triada będzie się umacniać. To, co wyróżnia Chiny, to reżim komunistyczny utrwalający niezależność obranej ścieżki socjalizmu³⁷.

Dotychczasowa ekspansja eksportowa Chin i szybki rozwój gospodarczy umocniły pozycję tego kraju na arenie międzynarodowej, lecz z drugiej strony spowodowały wzrastającą liczbę konfliktów społecznych. Mają one podłoże ekonomiczne i obejmują zarówno tych, którzy skorzystali na dynamicznym wzroście i otwarciu gospodarki Chin na świat zewnętrzny, jak i tych, którzy nadal żyją w biedzie i czują się wyzyskiwani przez kapitał rodzimy i zagraniczny. Okazało się, że mieszany system własności w Chinach nie tylko sprzyjał szybkiemu rozwojowi gospodarczemu, ale także okazał się mało skuteczny w rozwiązywaniu szeregu problemów. Wśród nich można wymienić: niekontrolowany, gwałtowny wzrost liczby ludności miejskiej, dramat kobiet i dzieci w zakładach wydobywających tanią siłę roboczą czy pogorszenie się stanu środowiska naturalnego³⁸.

5. Kierunki reform systemów społeczno-gospodarczych NKP w obliczu procesów globalizacji

Rozważania teoretyczne i obserwacje empiryczne zebrane w poprzednich punktach niniejszego artykułu pozwalają zauważyć, iż w regionie Azji i Pacyfiku ukształtowało się kilka wariantów tzw. azjatyckiego modelu rozwoju³⁹. Z jednej strony ogromny wpływ na kształt tego modelu miała historyczna i ekonomiczna dominacja

³⁶ J. Andersen, *China's true growth: no myth or miracle*, „Far Eastern Economic Review” 2006, nr 8, s. 15.

³⁷ Yung Chul Park, wyd. cyt., s. 16.

³⁸ J. Marszałek-Kawa (red.), „Powrót Smoka”. *Marsz ku pozycji globalnego mocarstwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 24-25.

³⁹ Takiego pojęcia używa w swojej najnowszej publikacji E. Oziewicz, *Dylematy rozwoju...*

Japonii jako lidera regionu, a z drugiej strony – przemiany zachodzące w globalnej gospodarce oraz rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej.

Silny wpływ na kształtowanie się systemów społeczno-gospodarczych NKP miał również azjatycki kryzys ekonomiczny 1997-1998, który uzmysłowił elitom rządzącym poszczególnych krajów Azji Wschodniej konieczność przeprowadzenia reform strukturalnych i prospołecznych oraz koordynacji krajowej i regionalnej polityki ekonomicznej. Wskazać można następujące główne obszary przeprowadzanych reform, które w poszczególnych NKP znajdują się obecnie na różnym poziomie zaawansowania⁴⁰:

1. Stworzenie rzetelnego systemu nadzoru instytucji finansowych. Reforma (stworzenie) odpowiednich mechanizmów nadzoru rynku finansowego jest niezbędna w celu ograniczenia zjawiska pokusy nadużycia (*moral hazard*). Szczególnie istotna jest niezależność instytucji nadzoru oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia (środki materialne i kompetencje) wpływania na rynek finansowy.

2. Zasady rachunkowości i ujawniania informacji służące przejrzystości rynku. Przejrzystość akcji podejmowanych przez instytucje finansowe pozwala ocenić stopień ryzyka towarzyszący ich działaniom. Jednocześnie sprzyja minimalizacji ilości przepływów kapitałowych, które nie są skutkiem rzetelnej oceny ryzyka tylko nieformalnych powiązań pomiędzy państwem, bankami i przedsiębiorstwami.

3. Sprawniejszy system prawny. Truizmem jest stwierdzenie, że sprawny system prawny pozytywnie wpływa na gospodarkę – także na rynek finansowy. Podczas reformy systemu finansowego, poza regulacjami dotyczącymi samego funkcjonowania i kształtu instytucji finansowych, szczególnie istotne jest stworzenie właściwych procedur upadłościowych i ochrony praw majątkowych.

4. Zwiększenie dyscypliny rynkowej może przyczynić się do zmniejszenia nadmiernej eskalacji ryzyka w operacjach podejmowanych przez instytucje finansowe. Dyscyplina ta zwiększana jest poprzez zapewnienie większej dostępności do informacji (przejrzystość instytucji finansowych), wprowadzenie ratingów kredytowych oraz rozwój rynku pożyczek podporządkowanych.

5. Otwarcie rynku bankowego dla podmiotów zagranicznych. Taka decyzja może być kwestią dyskusyjną w sytuacji, gdy za przyczynę kryzysu uznaje się liberalizację rynku finansowego. Wpuszczenie do sektora bankowego podmiotów zagranicznych ma na celu podwyższenie standardów funkcjonowania sektora oraz uniezależnienie go od zagrożeń charakterystycznych dla gospodarek rozwijających się poprzez powiązanie z silnymi zagranicznymi grupami kapitałowymi.

6. Kontrola przepływu kapitału wzbudza wiele kontrowersji, ale jest naturalną reakcją na kryzys finansowy spowodowany napływem kapitału spekulacyjnego. Ponadto w dużej mierze chodzi również o kontrolę kapitału na rynku wewnętrznym, w celu ograniczenia nadmiernej ekspansji kredytowej.

⁴⁰ Drelich-Skulska B. (red.), *Azja-Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, AE, Wrocław 2007, za: F.S. Mishkin, *Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries*, NBER Working Paper 8087, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2001.

7. Zmniejszenie zaangażowania państwa w instytucje finansowe. Silna rola państwa w instytucjach finansowych uznawana jest za jedną z przyczyn występowania zjawiska pokusy nadużycia (*moral hazard*). Zmniejszenie roli instytucji finansowych kontrolowanych przez państwa ma sprzyjać finansowaniu przedsięwzięć mających rzeczywiste szanse powodzenia.

8. Restrykcje dotyczące zadłużania w walutach obcych. Duża ilość długów denominowanych w walutach obcych zwiększa wrażliwość rynku finansowego na kryzysy walutowe.

9. Zmiana polityki ekonomicznej państwa prowadzonej wobec dużych firm zatrudniających wielu pracowników (najczęściej z państwem w roli współwłaściciela). W wielu krajach NKP Azji Wschodniej rząd tworzy sieć nieformalnych gwarancji kredytowych dla wybranych podmiotów. Instytucje finansowe finansują nadmiernie ryzykowne przedsięwzięcia tych przedsiębiorstw, zakładając, że państwo będzie je wspierać bez względu na koszty i perspektywy funkcjonowania.

10. Sekwencyjna liberalizacja rynku finansowego. Zbyt szybka liberalizacja może osłabiać rynek finansowy, czyniąc go podatnym na zakłócenia. Konieczne jest zapewnienie właściwego otoczenia zmian i przeprowadzanie ich w sposób stopniowy.

11. Stabilna polityka monetarna odgrywa dużą rolę w zapewnieniu stabilności systemu finansowego. Niska inflacja redukuje ryzyko związane z długami denominowanymi w walutach obcych, gdyż waluta krajowa nie ulega szybkiej deprecjacji.

12. Odpowiedni system kursów walutowych. Wybór systemu kursu walutowego i określonego poziomu rezerw zagranicznych może decydować o wrażliwości gospodarki na kryzys walutowy, decyduje bowiem, w jaki sposób bank centralny będzie mógł reagować na zmiany na rynku walutowym i jakie środki będzie miał do dyspozycji.

Przedstawiona lista uwidacznia, jak szeroki musi być zakres polityki prowadzonej w celu zapewnienia stabilności systemu finansowego państwa i regionu. Wynika to przede wszystkim ze znaczenia funkcji, jaką we współczesnej gospodarce odgrywa sfera finansów. Ponadto rynek finansowy najszybciej ulega procesom globalizacji, a w związku z tym staje się głównym kanałem przenoszenia negatywnych zjawisk w gospodarce światowej.

Analizując systemy gospodarcze NKP badanego regionu, należy podkreślić znaczenie czynnika kulturowego⁴¹, który w istotny sposób – obok czynników ekonomicznych i politycznych – wpływa na ostateczny kształt ścieżki rozwoju, jaką wybierają poszczególne kraje. Odnosząc tę kwestię do krajów Azji i Pacyfiku, można stwierdzić, iż ujęcie aspektu kulturowego znalazło swoje odzwierciedlenie z jednej strony w modelach rozwoju krajów Azji Wschodniej odwołujących się do konfucjanizmu i wartości azjatyckich, a z drugiej strony – w komunistycznych modelach rozwoju, które można zidentyfikować w Chinach, Kambodży czy Wietnamie.

⁴¹ Szerzej na temat znaczenia czynników kulturowych w rozwoju gospodarczym regionu Azji i Pacyfiku w: B. Drelich-Skulska (red.), *Azja-Pacyfik...*, s. 67-83.

I jeszcze jedna kwestia. Na przełomie XX i XXI w. obserwuje się znaczną intensyfikację procesów globalizacji, zacieranie się barier geograficznych w przepływie tradycyjnych czynników produkcji oraz technologii, informacji i ideologii. Można uznać, że jesteśmy świadkami kształtowania się ery globalizacji, w której coraz intensywniejsze powiązania handlowe, kapitałowe, inwestycyjne i technologiczne zwiększyły współzależności pomiędzy uczestnikami wymiany międzynarodowej, prowadząc do transformacji gospodarki światowej w zintegrowany system rynków⁴². Stworzenie takiego systemu rynków, które zapewne nadal w poszczególnych regionach świata zachowują swoją odrębność lokalną, zdecydowanie ułatwia podmiotom gospodarczym realizowanie transakcji biznesu międzynarodowego.

Literatura

- Akamatsu K., *A historical pattern of economic growth in developing countries*, „Developing Economies” 1962, no. 1 (preliminary issue).
- Andersen J., *China's true growth: no myth or miracle*, „Far Eastern Economic Review” 2006, nr 8.
- Bossak J.W., *Instytucje, rynki i konkurencja we współczesnym świecie*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2008.
- Bossak J.W., *Systemy gospodarcze a globalna konkurencja*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2006.
- Czerny M., *Globalizacja a rozwój. Wybrane zagadnienia geografii społeczno-gospodarczej świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Drelich-Skulska B., *Ewolucja zagranicznej polityki ekonomicznej Japonii u progu XXI wieku*, AE, Wrocław 2002.
- Drelich-Skulska B. (red.), *Azja-Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, AE, Wrocław 2007.
- Gospodarka Chin i jej wpływ na koniunkturę światową*, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa 2005.
- Grabowiecki J., *Japonia. Powojenna dynamika i równowaga gospodarcza*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2000.
- Hampden-Turner Ch., Trompenaars A., *Siedem kultur kapitalizmu*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003.
- Kojima K., *Japan and New World Economic Order*, Charles E. Tuttle Co., Tokyo 1977.
- Kotyński J., *Teoria wymiany międzynarodowej a programowanie liniowe*, PWE, Warszawa, 1970.
- Kowalak T., *Problemy społeczne Stanów Zjednoczonych*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych i Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Warszawa 1996.
- Kowalik T., *Systemy gospodarcze. Efekty i defekty zmian ustrojowych*, Fundacja Innowacja, Warszawa 2005.
- Kozłowski S.O., *Systemy ekonomiczne*, UMCS, Lublin 2004.
- Marszałek-Kawa J. (red.), *„Powrót Smoka”. Marsz ku pozycji globalnego mocarstwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 24-25.
- Mishkin F.S., *Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries*, NBER Working Paper 8087, National Bureau of Economic Research, Cambridge 2001.

⁴² M. Czerny, *Globalizacja a rozwój. Wybrane zagadnienia geografii społeczno-gospodarczej świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 32.

- Ozawa T., *Pacific economic integration and the 'flying geese' paradigm*, [w:] A.M. Rugman i G. Boyd (eds.), *Deepening Integration in the Pacific Economies, Corporate Alliances, Contestable Markets and Free Trade*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, 1999.
- Oziewicz E., *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2007.
- Oziewicz E., *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1998.
- Polaszkiewicz B., Boehlke J. (red.), *Ład instytucjonalny w gospodarce*, UMK, Toruń 2005.
- Staszczak D.E., *USA–UE. Wzajemne stosunki na tle zmian systemu światowego*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004.
- Swadźba S. (red.), *Systemy gospodarcze krajów UE, AE*, Katowice 1998.
- The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, World Bank 1993, Oxford University Press, New York 1993.
- Uplawa S., Wierzbowski J., *Problemy długookresowego rozwoju Polski na tle scenariuszy rozwoju gospodarki światowej*, Raporty nr 60, Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych, Warszawa 1997.
- Welfe L., *Nowa japońska koncepcja współpracy ekonomicznej z krajami rozwijającymi się*, Zeszyty Naukowe Wydziału Ekonomiki Transportu, Prace i Materiały Instytutu Ekonomiki Handlu Zagranicznego nr 10, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1989.
- Yung Chul Park, *Economic Liberalization and Integration in East Asia. A Post-Crisis Paradigm*, Seoul National University 2005.

SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS OF NEW INDUSTRIAL COUNTRIES OF EASTERN ASIA IN GLOBAL ECONOMY

Summary

Socio-economic systems of New Industrial Countries (NICs) in East Asia were shaped in the second half of the 1960s under the influence of observation and adaptation of Japanese solutions. In the creation of development processes of NICs, leading economic and political role of the state, combined with an aversion to the West, were major functions.

Since the middle of the 1980s major NICs economies led by South Korea, Taiwan, Singapore and Hong Kong opened up to the world, became export-oriented, active in acquiring modern technologies and foreign direct investment as their economic development philosophy, with strong support for free market. This development model was an answer to the dynamic integration of South-Eastern Asian economies with the global market. After the regional financial crisis which happened in 1997, a revision of this model became necessary.

The currently created socio-economic systems of NICs in East Asia need deep structural reforms, strengthening of their financial systems, coordination of economic policy and development of pro-social policy which would promote quality social development.